

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№67
(19104)

2018 чылдың
июнь 7
четверг

Хүннүң үнери — 03:48
Ажары — 21:09
Хүн дурту — 17:21

Садар өртээ хостуг 12+

Россияның камгалал сайыды Сергей Шойгу

КЫЗЫЛГА КАМГАЛАЛ АЙТЫРЫГЛАРЫН ЧУГААЛАШКАН

Июнь 5-те Россияның камгалал сайыды Сергей Шойгу болгаш Хамаарышпас күрүнелер демнежилгезинин (ХКД) камгалал сайыттары Кызылга келген. Аалчыларны Кызылдың аэропортунга Тываның Баштыңы болбан Кара-оол уткуп алган.

Хамаарышпас күрүнелер демнежилгезинин камгалал сайыттары Национал музейни, Каа-Хем биле Бии-Хемниң каттышкан белдирин, ында «Хааннар аңнаашкыны» деп скульптура-архитектурлук комплексти сонугурап көргөннер. Республиканың эң салым-чаяанның артистери «Хааннар аңнаашкынының» чанынга тыва улустун уран чүүлүнүн дээжизин бараалгадып, концертти аалчыларга көргүскен.

Кызылга ХКД күрүнелеринин Камгалал сайыттарының чөвүлелиниң хуралы болуп эрткен. ХКД күрүнелеринин камгалалының талазы-биле 2020 чылга чедир кады ажилдажылга, күрүнелер аразының «АрМи-2018» деп шериг оюннарын эрттирери, «Девискээрниң айыыл чок чоруу-2018» деп агаар девискээринин камгалалының талазы-биле командалал-штаб дайынчы өөредилгени эрттирери дээш ниитизи-биле 24 айтырыгларны Камгалал сайыттарының чөвүлелиниң хуралына чугаалашкан. ХКД күрүнелеринин шериг дээди өөредилге черлеринин ассоциациязының дугайында база сүмөлешкен.

ХКД-ниң Камгалал сайыттарының чөвүлели 1992 чылда тургустунган. Ооң составынче Азербайджанның, Арменияның, Беларусун, Казахстанның, Кыргызанның, Россияның, Таджикистанның, Узбекистанның төлээлери кирген. Чөвүлелдин ажилына Молдова, Туркмениа база идепкейлиг кижип турар.

ХКД күрүнелеринин Камгалал сайыттарының чөвүлели Хамаарышпас күрүнелеринин демнежилгезинин камгалалының чугула айтырыгларын сайгарып, камгалалды демнежил тургузар болгаш дайынчы хөделиишкннерни болдурбазының хемчеглерин баш бурунгаар ап турар.

Белта.ру, мил-ру,
информациязындан
gov.tuva.ru

Хүннүң медээлери

А.С. ПУШКИНГЕ ТУРАСКААДЫП

Тывага май 15-тен июнь 6-га чедир орус дылга болгаш шылгараңгай чогаалчы А.С. Пушкинниң төрүт-түнген хүнүнге тураскааткан конференциялар, фестивалдар, чогаал мөөрейлери, театржыткан көргүзүлгөр болгаш акциялар болуп эрткен. Ол хемчеглерни ТР-ниң Өөредилге болгаш эртем база культура яамылары биле библиотека ажилдакчылары башкарып эрттирген.

Чайгы лагерлерде дыштанып турар уруглар база студентилер, сургуулдар болгаш өске-даа сонуграктар өлүм чок чогаалчының шүлүктөрүн шээжи-биле чугаалап, идепкейин көргүскен. А орус дыл хүнүнге тураскааткан хемчеглерге уруглар садтарында чаштар безин идепкейлиг киришкеннер.

ЧОГААДЫКЧЫ ЛАБОРАТОРИЯ

К. Тамдын аттыг уран чогаадылга лабораториясында Красноярск крайдан, Моолдан база Тывадан 70 хире бичии хөгжүмчүлөр өөренип эгелээн. Оларга үрер хөгжүм херекселинге, игилге кичээлдерни эрттирбишаан, ансамбльди тургузар. Уругларны өөредиринден аңгыда, Кызыл хоорайга экскурсияладыр, Азия төвүн, театрны, музейни болгаш өске-даа төөгүлүг черлерин сонуградыр.

Июнь 8-те уругларның каттышкан улуг концертин күрүне филармониязынга бараалгадыр.

МАЛЧЫННАР АЖЫ-ТӨЛҮН ДЫШТАНДЫРАР

Президентинин шаңнал фондундан деткимчени алган «Малчын турлагларже педагогика отрядтары» деп төлөвилелди боттандыраары-биле ТывКУ-да белеткел ажилдары кидин түлүк чоруп турар. Вожатыйлаар эргени алган, эки өөредилгелиг студентилерден тургустунган «Көшкүн чон» деп отрядты тургускан. Республиканың чайгы кадыкшылга лагерлеринге ажилдаар өөредилгени 140 студент эрткен.

Бии-Хем, Улуг-Хем, Тес-Хем, Чеди-Хөл, Таңды база Кызыл кожууннар чыгыргалары-биле чардыгган керээз езугаар малчыннарның ажи-төлүн тус черлеринин девискээрлеринде чайгы кадыкшылга лагерлеринге дыштандыраар.

ХАМНАР СЪЕЗДИЗИ

Июнь 8-10 хүннеринде «Адыг-Эзрен» хамнар ниитилелиниң орансавазының девискээринге делегей чергелиг хамнар съездизи болур. Съездиге кижире-биле Россияның болгаш делегейинин шыырак дээн хамнары база хам чүдүлгелиг, хамнаашкын сонуграар чонну чалап турар.

Хамнар съездизинин программасында Россияның Дээди хамын соңгууру, аргадуржулгалар солчулгалы, Чалама деп ыдык черни дагыыры, саң салыр езулалдар база ужуражылгалар кирип турар.

«ШЫН» — ТӨӨГҮЛҮТ СОЛУН

Чагыдылга-2018

РЕДАКЦИЯДАН БОТТАРЫ КЭЭП
АЛЫР КЫЛДЫР ЧАГЫДАР БОЛЗА

Индекс	1 айда	3 айда	6 айда
11530 — хуу кижилерге	96,00	288,00	576,00
31730 — организацияларга	120,00	360,00	720,00

Хүндүлүг чонувус! «Шын» солунну
үезинде чагыдып номчуңар!

ПОЧТА ТАВАРЫШТЫР

Индекс	1 айда	3 айда	6 айда
530 — хуу кижилерге	179,83	539,49	1078,98
730 — организацияларга	189,83	569,49	1138,98

Тываның Баштыңының ажил-херээ

ПАССАЖИРЛЕР АРГЫШТЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕР

Республикага пассажирлер аргыштырылгасын көвүдөдир, ооң шынарын экижидер болгаш озал-ондак чок болдурар дээш, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол улуг кичээнгейни ынаар салып турар.

Бо чылдың февраль айда Кызылда пассажирлер аргыштырылгасының автотранспорт бүдүрүлгезинге «ПАЗ» маркалыг чаа 20 автобусту хоорайның мэриясы-биле демнежи саткан. Июнь айның 4-түн хүнүнде база 20 чаа автобусту немей дамчыдып берген. Ынчангаш муниципалдыг автотранспорт бүдүрүлгезининг автопарыгы көскүзү-биле чаартынган, ооң-биле кады пассажирлерниң айыыл чок чоруунга шыырак магадылал тургустунган. Муниципалдыг хей-ниити автотранспортунга чиигелделиг чоруп болур эргелиг хамаатыларга оларның бо эргезин боттандырып болур арга база тыптып келген.

Кызыл хоорай иштинге бол-

гаш дачалар аразына пассажирлер аргыштырылгасын аңгыда, «ПАЗ» маркалыг чаа автобустары кожууннар биле найысылал аразына база пассажирлерни сөөртүр. Ол дээрже Кызыл – Эрзин, Кызыл – Ак-Довурак, Кызыл – Сарыг-Сеп маршруттар-дыр.

Кызылдың автотранспорт бүдүрүлгезинге чаа «ПАЗ» автобустарны садып берип турары сайгарлыкчыларны пассажирлер аргыштырылгасындан үндүр кызары эвес, а пассажирлерге ачы-дуза чедирерининг конкуренциясын бедидерининг аргазы-дыр, пассажирлер аргыштырылгасында хуу сайгарлыкчылар ачы-дузанын шынарын экижидер, автобустар парыгын чаартыр, пассажирлерниң айыыл чок чоруунче шыңгы кичээнгейни угландырар ужурлуг деп

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол демдеглээн.

Тываның найысылалы Кызыл хоорайга автотранспорт шимчээшкинин чогулчудар сорулганы Шолбан Кара-оол мэрияның болгаш автотранспорт инспекциясының мурнунга тургускан. Пассажирлерге болгаш чадаг кижилерге айыыл чок автотранспорт шимчээшкинин органиастаар, машиналар тургузар шөлдерни таарыштыр тудар дээш өске-даа ажилдарны чорударын Тываның Баштыңы негээн. Эң ылаңгыя Кызыл хоорайның төп кудумчуларынга машиналар чорууру көвүдээн, төп кудумчуларга транспорт шимчээшкинин өйлээри чугула апарган, эң ылаңгыя байырлал хүннеринде ол кончуг илдең деп Шолбан Кара-оол демдеглээн.

«ТЕСЬ» КУРОРТКА ДЫШТАНЫР

Тывадан уруглар Красноярск крайда «Тесь» санаторийниң чайгы бирги бөлүүнче аъттаныпкан. «Тесь» — Сибирьниң эки дээн санаторлуг-курорт организацияларының бирээзи.

Кадыкшылга дыштанылганынче аъттанган 37 уругнун 23-ү өскүс болгаш ада-иезининг хайгааралы чок арткан, 3-ү — кадыкшыл байдалы кызыгаарлыг, 6 уруг — амыдыралдың берге байдалында, 1 уруг — азырап алган өг-бүледен.

Россияның Кадык камгалам яамызының санаторлуг албан черлеринге федералдыг болгаш

республика саң-хөө акшазы-биле 2,5 муң назы четпээнерни бо чылын кадыкшыдарын планнаан. Чылдың-на ол сорулгага 20 млн. ажыг рубльди тускайлап турар.

Бо чазын чурттуң регионнар санаторийлеринге 932 уруг дыштанган. «Озеро Шира» уруглар санаторийинге — 701 уруг, «Белокуриха» санаторийге — 166 уруг, «Пионер» биле «Пушкинский» туберкулезка удур санаторийлерге 14 уруг кадыкшылын быжыглаан. Бо дыштанган уругларның 638-и — эвээш орулгалыг, хей ажы-төлдүг, долу эвес өг-бүлелерден, 45 уруг —

инвалидтер. 2018 чылдың чайгы үезинде ивижилерининг 18 ажы-төлүн дыштандыраары планнатынган.

Ооң мурнунда чылга деңнээрже, 2017 чылда санаторлуг-курорт ачы-дузанын алган уругларның саны 2604 кижиге хей. Ол ачы-дузаларны төлээринге 18 млн. 886 муң рубльди, уругга путевканы боттары садып алганнарның (ада-иелерининг база хоойлу езугаар төлээлерининг) чарыгдалын эгидеринге 114 муң рубльди чарыгдаан, а арткан акшаны — туберкулезка удур уруглар санаторийлеринче чоруур уругларның база ону үдеп чоруур кижилерининг оруунунг өртээнге кириген.

Санаторлуг-курорт эмнээш-кинине чоруткан уругларның ниити санының 78,8 хуузу онза категорияның уруглары. Тываның Баштыңының даалгасы-биле, уруглар сөөртүлгезин шыңгы органиастаар хемчеглерни, уруглар санаторийлеринге дыштанып турда, озал-ондактан база кемдеп-берттинеринден камгаладылганы санаторлуг-курорт организацияларының акша-хөреңгизи-биле кылырын чедип алыр.

ТР-ниң Чазаның парлалга албаны.

«Чаңгыс демниг Россия» партияда

КОРДАКЧЫЛАР ШИЛИЛГЕЗИ

Кызыл хоорайның Төлээлекчилер хуралының бешки чыыжының соңгулдалары бо чылдың сентябрь айда эртер. Ол соңгулдаларга «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның регион салбырының мурнундан киржир кордакчыларны тодарадыр талазы-биле партияның иштиги соңгулдалары июнь 3-те болган.

Соңгулдаларның түңнелдерининг дугайында «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг

партияның регион салбырының секретары, Тыва Республиканың Дээди Хуралының Даргазы Каңоол Даваа массалыг информация чепсектеринге дыңнаткан.

Ооң дыңнатканы-биле алырга, Кызыл хоорайга эрткен партия иштиги соңгулдаларга 10 386 кижиге киришкен. Олар «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның кижигүннери болгаш партияның талалакчылары. Кызыл хоорайда соңгуур эргелиг шупту хамаатыларның 15 хуузу партия иштининг соңгулдаларына киришкени эки

көргүзүг деп ол чугаалаан. Кызыл хоорайның Төлээлекчилер хуралының бешки чыыжының соңгулдаларына партияның мурнундан кордакчылар төрөөн Тывавыс, ооң найысылалы дээш сагыш аарып чоруур кижилер деп, Каңоол Даваа демдеглээн.

«Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның регион салбырының мурнундан кордакчыларның аразындан Кызыл хоорайның Төлээлекчилер хуралының бешки чыыжының депутаттарына кымнарны чон соңгуп алганын сентябрь айда соңгулдалар көргүзө бээр.

«Шынның» корр.

МИЛЛИАРДТАР ХЕРЕК

Өскүс болгаш ада-иезининг азыралы чок уругларны бажың-балгат-биле хандыраарының программасы Россияга 1996 чылда ажилдап эгелээн. Ынчалза-даа ол программага Тыва Республика киришпейн турган.

Чүгле 2008 чылда Тыва бо программага кирип эгелеп, бюджетке 1 миллион рубльди тускайлаан. Оон бээр республика өскүс болгаш ада-иезининг азыралы чок уругларны бажың-балгат-биле хандыраар программага акшаны чылдан чылче көвүдөдип келген. 2008-2017 чылдарда федералдыг болгаш республика бюджеттеринден 1,5 миллиард рубльди өскүс уругларга бажыңнар тударына үндүргөн. Ниитизи-биле 1 298 өскүс уругларга бажыңнарны берген.

2017 чылда 150 миллион рубльди (федералдыг бюджеттен — 142 миллион рубль, республика бюджетинден — 8 миллион рубль) 163 өскүс уругларны чуртталга бажыңнары-биле хандыраарына чарыгдаан.

2018 чылда ол-ла сорулганы күүседир-биле 433 миллион 247 муң рубльди бюджетке көрүп каан. Ооң иштинде 228,6 миллион рубль — федералдыг бюджеттен, 204,6 миллион рубль — республика бюджетинден. Республикага ниитизи-биле 137

бажың-балгатты 2018 чылда тударын азы садып ал планнап турар. Бажың эргелиг өскүс уруглар э бүрүткеттинген Кызыл хоорайда 96 бажың-балгатты тудар садып алыр.

2018 чылдың январь байдал-биле алырга, республикада өскүс болгаш ада-иелер азыралы чок уругларның саны — 4 611. 14-18 харлыг уруглар — 1 080, 18 — 23 харлыг — 1 720, 23 хардан уруунгылар — 1 811.

Оларны бажың-балгат хандыраары эң берге болурун айтырылганын бир Ону үзе шийтпирлээринге федералдыг болгаш республика бюджеттеринден миллион рубль акша хем Республиканың эрге-чагыргасы өскүс уругларны бажың-балгат хандыраар дээш, бажың аргаларны ажылдап, камкай ажилдап турар.

gov.tu

Сүт-Хөлден медээле

ЧААГАЙ ДУЖУТТУ АЛЫР ДЭЭШ

Амгы үеде картофель, ногаа, чимис аймааның тарылгазы кидин түлүк чоруп турар. Дузалал ажил-агыы чокта берге болур дээрзин кым-даа билер.

Ынчангаш «Часкы чаңгыс хүн бүдүн чылды чөмгөрер» деп чоннун мерген сөзүнге даянып алгаш, ажилгыр улус эрте-ле, тарылга кылыр шөлдерин суггарып белеткеп алырлар. Ындыг кезжээ чурттакчылар Суг-Аксы суурнун Байысқылаң, Мира кудумчуларында Якир, Александр Ондарлар дорт-ла хамааржыр. Олар тарылгазының шөлдерин суггарып алгаш, картошказын мурнай олуртуптарлар.

Суурда өреге бүрүзү картофельди чылдың-на тарып ап турар. Оон күзүн кыштап чиир дүжүдүн ажаап алыр.

«КАҢ АЪТТАРНЫҢ» ЭЭЛЕРИ

Часкы тарылга үезинде техника чугула херек болур. Шаанда аът, шары, буга күжү-биле тарылга ажилдарын кылыр чораан. Амгы үеде магалыг, бир эвес бодунда техника бар-ла болза, акша-төгерикти база ажилдап алыр апарган.

Суг-Аксы суурда Херел, Артыш Монгуштарның «каң» аъттары («Беларусь» тракторлары) тараа культураларын, картофель тарыыр шөлдерни чарып, андарып бээринге кезээде белен болурлар.

Оон ыңай чурттакчылар чагыларын чажам дивейн кылып бээрлер. Аныяк механиктерларга чон өөрүп четтиргилеридип турар.

ТАЙГАНЫ ДАГАА

Бедик тайга-тандыкты дагып, чүдүп, тейле чалбарбас болзувусса, о делегей ээлери хорда килеңээр деп бистиң бүгү өгбелеривис үе-дүптөн бурсугап чорааннар. Чогу үезинде саң салып, азы чөмүнн дээжизин чажы чоруур болза эки.

Сүт-Хөл кожууннун уду тулгазы, шажын чүдүлгөн талалакчылары сүмелешкен чокта чаа ыдык, бедик Кызыл Тайганы дагыдылар. Кожуун хүрээнинг хелиң дужаал чед алган ламазы Олег Шыдыр евич Сарыглар баштаан оол база Кызылдан келген лама башкылар номнал кылып, чыңган чонга янзы-бүрү арыглар кыннарны чоруткан.

Дагылгага келген улуг-бичок аъш-чөмүнн дээжизин өргүп, оран-тандыдан аас-чөжин, авыралдап дилээниге база ол ышкыш аарыг-аржы айыыл халап чайлап чорут дээш чалбарааннар.

Оон соонда солун концерти, чадаг чарыш маргылдазы база эрттирген. Ам черле өңдү бедик, ыдык күштүг Кызыл Тайганың кылы чыстып, агай бойдус чылып, чымчай бээр.

Бораш Ондар
Сүт-Хөл кожуун

ДЫЛ ЧОКТА – ЧОН ЧОК

Россия Федерациязының Күрүне Думазының депутаттары Алена Аршинова, Олег Николаев, Шамсаилов Саралиев, Олег Смолин, Елена Строкова, Борис Чернышев олар Россияның чоннарының национал дылдарын хостуг шилип алырының (факультативтиг) үнденинче өөредириниң дугайында өскерилгелерни «Россия Федерациясында өөредилге дугайында» хоойлузунче өскерилгелерни киирер саналдааннар. Бо депутаттарның саналы-биле алырга, төрзэн национал дылдын өөреникчи орус дылды өөрениринге шаптыктыг болбас кылдыр бодунуң болгаш ада-мезиниң хостуг бижимел шилилгези-биле школага өөренир ужурлуг.

Үстүнде ады үнген депутаттарының саналы Россияның административтиг национал өвискээрлеринде төрзэн дыл болгаш чогаал башкыларының, национал дылдыг бижип турар чогаалчыларның болгаш журналистерниң, төрзэн дыл дээш сагыжы аарып чоруур кижилерниң, хей-ниити организацияларның, харын-даа ырайыч чамдык административтиг национал өвискээрлерде эрге-чагырганың улуг үрелин оттурган. Ооң бир кез, Татар Республиканың

Күрүне Чөвүлелиниң Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының Даргазы В.В. Володинге «Россия Федерациясында өөредилге дугайында» хоойлузунче өскерилгелерни киирер дугайында» Федералдыг хоойлу төлөвилелинге хамаарыштыр кыйгыры.

Россия Федерациязының Конституциязының 68-ки чүүлүнүн 3-кү кезээ езугаар Россияның шупту чоннарынга боттарының төрзэн дылын кадагалап арттырар, ону өөрениринге болгаш хөгжүдеринге байдалдарны тургузарын Россия Федерациязы магадылаан деп Татар Республиканың Күрүне Чөвүлели кыйгырында онзалап демдеглээн. Күрүне Думазының депутаттарының саналдап турар өскерилгелери Россияның чоннарының төрзэн национал дылдарын өөредирин факультативтиг хевиринге эккээр, национал дылдар өөредилгениң, эртемниң, литератураның дылдары боор аргазын чидирер, ол дээрке келир үениң салгалдары боттарының национал онзагай чоруун оскунарына чедирер деп Татар Республиканың Күрүне Чөвүлели кыйгырында айыткан.

Россияның шупту чоннарының төрзэн дылдарын өөредирин өөредилге программазының

албан өөредир кеззэнге арттырары эргежок чугула, республикаларның күрүне дылдарын өөредириниң организациязында тодаргай эвес чүүлдерни национал дылдарны албан өөредириниң федералдыг стандарттары-биле өйлээрин Татар Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң кыйгырында саналдаан.

«Россия Федерациясында өөредилге дугайында» хоойлузунче өскерилгелерни киирер дугайында» федералдыг хоойлу төлөвилелин Күрүне Думазына чугаалажып көөрүнүң мурнунда Россияның национал республикаларына болгаш автономияларына сайгарып көөрүн Татар Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң кыйгырында сүмелзэн.

Совет күрүне үезинде школага тыва-даа, орус-даа дылдарны өөренип чораан кижилер меңээ депутаттарның бо саналы сараалыг кылдыр сагындырды. Харын-даа мырыңай национал дылдарны школаларга өөредириниң программазын чорту соксадыр дээн сорулгалыг чадавас деп каразы бердим. Орус дыл өөредиринге — тыва дыл, тыва дыл өөредиринге — орус дыл шаптыктап турганын бо ийи дылды өөренип чораан кижилер чоп эскербээн мен.

Совет Эвилелиниң үезинде

национал дылдарны школаларга өөредиринче, национал литератураларны хөгжүдеринче, орус дылды болгаш литератураны национал дылдарга өөредиринче эрге-чагырга улуг кичээнгейни салып, хей акшатегирикти чарыгдап турган. Совет Эвилелиниң кайы-бир административтиг өвискээринде (республика, область) үндэтин чоннун дылын программа езугаар школаларга өөредип турган. Төрзэн дылдыг үжүк-бижиин тургузуп, национал дылдарга өөредилге номнарын ажылдап кылган. Ооң түңнелинде национал литературалар сайзырап, төрзэн дылдарга чогаалдар бижиттинип, Совет Эвилелиниң чоннары национал дылдарга улуг Пушкинни, Есенинни номчуур аас-кежиктиг болган. Чогум-наынчангаш мээң үе-чегерме улуг назы-харлыг кижилер совет эрге-чагырганың чылдарын тыва улустуң бүгү талазы-биле хөгжүлденин алдын үези деп санап чоруур эвес бис бе?

«Амгы Россияда кандаай чор, кызып-кыйып турар-даа ышкаш» деп бодалды бо кижиниң бажына Күрүне Думазының чамдык депутаттарының национал дылдарга тоомча чок саналдары киргилээр-дир.

Бир эвес тыва дылды школа-

ларга тускай программа езугаар албан-биле өөретпес болза, хүн бүрү чуртталгага «кара-чугаа» бооп артса-даа, тыва литература дилы боор шынарын чорту чидирер. Чогаалдарны бижиир хамаанчок тыва литератураның үндэзилекчилери салым-чаяан-ныг өгбө чогаалчыларывыс Степан Сарыг-оол, Салчак Тока, Кызыл-Эник Кудажы дээш өскө-даа чогаалчыларның уран-чечен чогаалдарын тыва дылга номчуvas апаар бис. Тыва уран чүүлдүң кайы-даа хевирин төрзэн дылга үндэзилеттинген болганда, тыва дылды школаларга албан-биле өөретпези национал культурага ниитизи-биле дыка багай салдарлыг болур. «Чонну чок кылыр дизе, ооң дылын чок кыл» деп үлегер домак та канчап тыптып келген чүве? Ында сагындырыг, кичээндириг бар-дыр.

Тыва чон, эң ылаңгыя тыва дыл болгаш чогаал-биле дорт харылзаалыг кижилер, тус черниң эрге-чагыргазы, Татар Республиканың Күрүне Чөвүлели ышкаш, Россия Федерациязының «Россия Федерациясында өөредилге дугайында» хоойлузунче өскерилгелерни киирер дугайында» федералдыг хоойлу төлөвилелинге боттарывыстың хамаарылгавысты илередир ужурлуг бис.

Шаңгыр-оол СУВАҢ,
Россияның Чогаалчылар
эвилелиниң кижигүнү.

Шыдыраага маргылдаа үезинде.

Пенсионерлерниң спартакиадазы улуг назылыг луска езугу-ла манаа-ы байырлал апарган. Бо чылгы солун спорт маргылдаалар Россия Президентизиниң гранты-ының ачызында болдунан. Ону Россияның пенсионерлер эвилелиниң (РПЭ) ывада регионалдыг салыры бодунуң «Кырган авача – Тывага спорт дээш!» өптөлөвилели-биле ойнап лган. Ооң сорулгазы – оочуннары идепкейлиг мыдыралче хаара тудары, ларның узун назылаарын едип алыры.

Спартакиаданың баштайгы Тываның күрүне универ-диниң спорт залына бол-Аңаа Россияның пенсия дузунуң (РПФ) ТР-де салының даргазының оралак-ы, РПЭ-ниң регионалдыг низациязының даргазы Алла ма, Кызыл хоорайда Пенсия лелиниң даргазы Часкал аа база маргылдааның кол азы Светлана Тодшева

киржикчилерге байыр чедирген-нер. Хоочуннарга тура-сорукту, спортчу чүткүлдү, төлөпиг ти-лелгени, солун мөөрейлерден сагыш-сеткилге утундурбас өөрүшкүнү алырын күзээннер.

Спартакиада баштай-ла хол бөмбүү болгаш баскетбол оюннарындан эгелээн, аңаа чеди команда киришкен. Хоочуннар команда аайы-биле дем-ниин, авааңгыр-кашпагайын, тиелелгеже улуг чүткүлдүүн көргүскөннер. Түңнелинде хол бөмбүүнге бирги черни «ЗОЖ Сукпак» командазы, ийиги-үшкү черлерни – «Енисей» база «Центр Азии» командалар алган. «ЗОЖ Сукпак» командазы «Енисей» болгаш «Лучше всех» командаларны алып каапкаш, баскетболга база шылгараан.

Эштиринге маргылдаа Иван Ярыгин аттыг спорткомплекске болуп эрткен. Аңаа 25 метр хем-чээлди ажып эртеринге 10 кижилерден «Енисей» командазының төлээзи Ирина Романова тии-лээн, ийиги черде – Тамара Гори-на («Лучше всех» команда), үшкү

чер Лидия Федотова («Кому за 60» клуб) онаашкан.

Чиик атлетикага 100 метр чарышка Николай Монгуш («ЗОЖ Сукпак»), Борис Донгак («Енисей») база Виктор Калдар-оол («Лучше всех») эң дүрген маңнааш, бирги-үшкү черлерни чедип алганнар. Херээженнерден бирги черде – Елена Оюн («ЗОЖ Сукпак»), ийиги черде – Марина Монгуш («Енисей») база үшкү черде Софья Оюн («Кому за 60» клуб) болган.

Стол теннисиниң маргылдаа-зы база болуп эрткен. Аңаа Роман Маскировка («Центр Азии») чедер кижилер чок болган, Николай Монгуш («ЗОЖ Сукпак») бирги черге бичи-ле четпээн, Анатолий Доржу («Кому за 60» клуб) үшкү черге үнген. Херээжен теннисчилерден Алевтина Монгуш («Центр Азии»), Валентина Дуктур-оол («Лучше всех») база Елена Оюн («ЗОЖ Сукпак») – бирги-үшкү черлерниң тиилекчилери.

Шыдыраа маргылдаазы база дыка солун болуп эрткен. Бо оюн угаанныг бодалды, солун көштерни негээр болгай, ынчан-гаш маңаа шыырак шыдыраачы-лар тиилелгени чедип алганнар. Оларның аттары бо: Валерий Омму («Кому за 60» клуб), Дандар-оол Седип («Енисей»), Маны Наксыл («Здоровье»), Ду-сья Ондар («Енисей»), Екатерина Ондар («Здоровье») база Мария Наксыл («Кому за 60» клуб).

Пенсионерлер спартакиадазы

КЫЗЫЛДЫҢ ХООЧУННАРЫ: СПОРТЧУ МАРГЫЛДААЛАР

Шупту маргылдааларның түңнелинде тиилекчи команда илерээн. Ол дээрке «Енисей» командазы (капитаны Анай-оол Сат), ийиги болгаш үшкү чер-лерни «ЗОЖ Сукпак» команда (капитаны Николай Бяков), «Лучше всех» (капитаны Зинаида Ондар) элээннер. Тиилекчилер дипломнары болгаш өртектиг белектерни алганнар.

Кызылга болуп эрткен бо спартакиада бистиң хоочунна-рывыстың сагыш-сеткил бол-гаш мага-бот талазы-биле ам-даа аныяк, шевергинин, бот-боттарын деткижи билирин көргүскен. Олар спортка назы-хар шаптык катпас дээрзин база катап бадыткааннар. Маргылдаа сөөлүнде каткы-хөг чаңгылан

турган, кымның-даа тараар бе-зин хөңнү чок, спорт ол хире күштү, эки сеткил-хөөннү бээр. Шимченгир, аяныг хоочун-нар шупту улустуң магадалын, хүндүткелин оттурганнар.

Дараазында республика дең-нелдиг улуг спартакиада июнь 15-те болур, аңаа боттарының кожууннарына тиилеп каан командалар Кызылга чыгып, маргылдааларны эрттирер. А ооң тиилекчи командазы август айда Новосибирск хоорайга болуп эртер пенсионерлерниң бүгү-российжи спартакиада-зынга Тываның адын камгалап киржир.

РПФ-тиң ТР-де
салбырының парлалга
албаны.

Хол бөмбүүнге маргылдаа.

Тываның аалчызы

РИНПОЧЕ БАШКЫНЫҢ НОМНАЛ-АЙЫЗЫ

Июнь 3-те Чадаананың Үстүү хүрээге Тываның Камбы-лама эргелелиниң чалааны-биле делегейде ат-сураглыг хуулгаазын III Кунделинг Тацак Джецзун Ринпоче башкының номнал-айызы, өөредии болган. Сарыг-Хөлчүк арттан Чадаананың ыдыктыг Алды, Үстүү хүрээлериниң лама башкылары, Кенсур башкылар Джамбел Лорой, Март-оол башкы, Чөөн-Хемчик, Чадаана хоорай чагыргаларының аргалары, ажилдакчылары уткуп алгаш, Чадаананың Үстүү хүрээзинге адаы четтивис.

Кыяже Кунделинг Тацак Джецзун Ринпоче бодунуң эрткен төрүмелинде моолунуң Богдо-Кегээн IX Джецзун Дамба-хутунуң чаяалгазы чораан. IX Богдо-ээн бодунуң үезинде буддизмниң аңгы чаңчылдары болгаш езулалда-

рынга хамаарыштыр сагыр чурумнарны, өөредиглерни чүдүкчүлерге дамчыдып берип чораан. Джецзун Дамба-Худукту эрткен чүс чылдың эгезинде Тывага кээп чорааш, Чадаананың Үстүү хүрээзиниң амгы турар черин ыдыктап арамайлааны, он тоску чүс чылдың эгезинде Моолче, Төвүтче дыка хей тыва оолдарның сарыг шажынның өөредии ханы билип, өөренип алыр дээш, кандыг-даа шаптараазыннар турзажок Төвүтче, Моолче чадаг өөренип чорааннар.

Тываның Чөөн-Хемчик кожуунуң девискээринде Кегээн-Булак (Ында аржаан бар. Аңаа сөөк-даяк, чүрек аарыг болгаш өске-даа аарыг кижилер чайгы үеде кирип алгаш сегип турар), Канчырлыг-Арт, Баян-Дугай, Баян-Уула дээш ыдыктыг черлерниң тывылганы таварылга эвес.

Амгы он үшкү чаяалгазында Кунде-

линг Ринпоче Дрепунг-Гоман хүрээзинге Ыдыктыг Далай-Лама башкының үнелеп хүндүлээри Лопсанг Цултрим болгаш өске-даа билдингир лама башкыларның удуртулгазы-биле Буддизм өөредиинге ханы билиглерни чедип алган хуулгаазын башкы болур.

Эрткен чылдың августа Ыдыктыг башкы чаларап кээп чорааш, Хайыраканда ажиттыган Мани хүртүзүн хун аайы-биле долганып, Чадаанада Мани хүртүзүнүн бумбазын салыр езулалга моорлап келгенин сагындырайн.

Сарыг шажынның өөредиг номналынга дыка хей чүдүкчүлер киржип, кадыкшылды, узун назылаарын, кежик-чолду дилеп курайлап, сарыг шажынның өөредиин амыдыралга боттандыраар дээш киришкеш, Кунделинг Тацак Джецзун Ринпоче башкыдан, Тываның Камбы-ламазы Лопсан Чамзыдан, Чадаананың Үстүү, Алды хүрээлериниң болгаш бүгү Тываның лама башкыларындан айысты четтиргеннер.

Барыын-Хемчикте, Кызыл-Мажалыкта О. Намдараа аттыг Культура бажыңыга өөредиг бээри-биле айттаныптарга, оларны үдеп четтивис. Барыын-Хемчиктин чүдүкчүлери Кунделинг Тацак Джецзун Ринпоче башкының өөредиин кичээнге ийлиг дыңнап, айысты четтиргеннер. Ак-Довуракта хүрээ тудуунга, Кызыл-Мажалыкта Будданың овурунга Кунделинг Тацак Джецзун Ринпочениң удуртулгазы-биле Тываның сангха ниитилелиниң лама башкылары чедип, арамайлап чорааннар. Ыдыктыг башкыны, республиканың аңгы-аңгы хүрээлеринден келген лама башкыларны "Чадаана" деп адрестиг бижик чанынга чедир үдөдүс.

Вячеслав МОНГУШ,

"Чаа орук" солунуң кол редактору.
Авторнуң тырттырган чуруу.

Хоочуннуң үлүг-хуузу

ЧУРТУМГА БАРААН БОЛДУМ

Алыс бодум чырык черге бодарап, чаяаттынганымдан бээр 82-ги артты ажыр бастым. Хая көрнүп, кандыг үлө бүдүргенимни эргий бодап, салаам-биле санап, сагыжымны коптаргылап, саазынга сомалап, төөгүлээр бодай бердим.

Чаяаттыг аңыл-үүлөм — малчын, тараажы, чажымдан-на ону кылыр үрен болуп доруктум-даа. МЧАЭ-ниң аңыл-үүлөзүндө изеттингеш, колхоз-тарже шилчирииниң "пионери" болдум. 1948 чылда колхозтарны организаастап эгелээн бис. Оон бээр ам 70 чылдар билдиртпейн шуужуп эрти, төөгү-дүр. Бүгү Тывага "миллионержи" колхозтар-даа тургулады, төөгүлүг коллективизация үезиниң херечизи-даа болдум.

Чедип алган эртем мергежилем — топограф-геодезист. Өскөн-төрээн кожуунумга 6 колхозту, 1 совхозту организаастаар чымыштыг аңыл-ишке бодум үлүүм киридим-даа. Ынчангы колхозтарның төптери амгы сумулар төптери ол. Ховуда, дагларда оруктар, буга-сугларының сугтарылга системазы шупту-ла мээң үлүүм бооп, черде шыйдынды. Ол-даа болза чуртумга бараан болганым демдээ болур.

Амгы үеде кырып, чөнүп, инвалид чорзумза-даа, кылган үлөм, чурутунган, чазаттыг ижимни музейде төөгү белээм кылдыр сөңнеп кааным, чуртумга бараан болганымның херечизи болуп шыгжаттынды.

Бады ООРЖАК,
күш-ажылдың хоочуну.
Кызыл хоорай.

Чаа-Суур школазынга музей угузуп алыр бодап 1981-1982 өөредилге чылында тыттып келген.

Музейге экспонаттарны чыыры-биле пачыларга даалгаларны берип эгелен мен. Ада-иелер, башкылар мээң алымны деткип, экспонаттар чыырынга идепкейлиг киржип эгелээнер. Эрги шагның болгаш ламаларның эдилелдери, оон-даа өске ажыктыг экспонаттар чыгдыган. Оон соонда школага бичии булуң ажыдып алдым. Ол үеде школаның директору эге класс башкызы музей удуртпас, ону география, төөгү башкы-

Музейниң
индизилекчизи
Анфиса Тюлюш.

аштаар ужурлуг дээн. Ынчалдыр эртен ажилдап келген башкыга эгелеттим. Оон ол башкы үр-даа ажил-ин, музейин-даа хүлээтпейн чоруйан. Музейни хайгаарал чок каапкаш, чыгдыг чамдык ховар экспонаттар чиде берген.

Экспонаттарны база катап чыып эгелээм. 1991 чылда школаның 50 чылын алыштыр музейни «Аныяк исчилер» ады, дерип каастааш, ам-на ажыттыс.

Музей дээрге чоннуң эрткен амыды-ын, төөгүзүн көргүзөр. Бистин шко-ста «Аныяк исчилер» музейинде дагы эдилелдерден эгелээш амгы чедир дыка хей экспонаттарны дел-Оон ыңай база бир кол төөгүлүг чүүл а-чурттуң Улуг дайынының үезинде туже эки тура-биле айттанган дөрт итерниң школа чанында тураскаалы-ырактан шевергини кончуг көстүп-а. Бо тураскаалды Тиилелгениң 50

Школа амыдыралындан

АНЫЯК ИСЧИЛЕР МУЗЕЙИ

"Көшкүн музей" Хандагайтыда.

чылын таварыштыр мээң эгелээшким-биле кылдырган. Шевер оолдар, чамдыктары ам аравыста чок, Сергей, Анатолий, Чыргал, Хеймер Чымбалактар мрамор даштан ону кылган улус. Чурттакчылардан бир өрегенден-не 10 рубль чыгаш кылдырган бис. Ол үеде суму секретары турган Кара-оол Доспан, школаның аңыл-агы эргелекчизи Алдын-оол Бегзи, Олег Дамбажык, Дмитрий Шарый-оол башкылар деткип дузалашканын сактыр мен. Ынчалдыр фронтучу чаңгыс чер-чурттугларымыс Мезил-оол, Севең-оол, Нүүрүп, Мунзук Түлүштерге тураскаал кылдыганын, бо хүннерге чедир кадагалаттынып артканы ол.

Бо музей дээрге-де мээң хей чылдарда башкы ажылымның үре-түнели,

төрээн школамга арттырып каан улуг белээм-дир. Моон-даа соңгаар музей эки хөгжүп, сайзыраарын күзээр мен.

Амгы үеде школа музейин тыва дыл, чогаал башкызы Ольга Доспан удуртуп турар. Эгезинден тура чыгдыганын экспонаттарның кырынга база эрткен болгаш амгы үениң эдилелдерин дыка хейнү чыып алган ажилдап турар башкы болду.

Музейде көжер делгелгени база организаастаан. Кожуун төвү Хандагайты, Кызыл дээш каяа-даа делгелге болурга, экспонаттарны ап алгаш, көжүп чоруп каар. Ынчангаш «Көшкүн музей» деп база адап болур. Бодум хүндүлүг дыштаныл-гада-даа болзумза, школада башкылар болгаш музей-биле харылзаам ам-даа быжыг хевээр. Музейниң баштайгы тур-

гузукчузу дээш арга-сүмө айтырып бо-ла чедип кээрлер.

«Аныяк исчилер» музейниң амгы аңыл-чорудулгазын оон эргелекчизи Ольга Кара-ооловна мынчаар таныштырып чугаалады: «Үргүлчү-ле кожуун, республика чергелиг мөөрейлерге киржип турар бис. Бо чоокку чылдарны алыр болза, 2017 чылдың март 22-де Алдан-Маадыр аттыг музейге өөреникчилер аразынга «Музей болгаш уруглар» деп мөөрейге киржип, эки түңнелдиг болду-вус. Ук хемчегге 8-ки классчы Буяна Ховалыг «Аныяк эколог» деп номинацияга тиилекчи болган, а Оюу Дамбажык (11 класс) 2-ги черни алган. Ниити коман-да аайы-биле Чаа-Суур школазының өөреникчилери 1-ги черге төлөптийн көргүскен. Эрткен чылын декабрь 9-та болган республика чергелиг мөөрейге Ачылай Майынды биле Буян Ховалыг идепкейлиг киришкеннер. Ол-ла чылын болган эртем-практиктиг конференцияга «Надя Рушеваның чуруктарында А.С. Пушкин» деп илеткелди бодум кылдым.

Школавыста музейге аалчылар үргүлчү келир. Эрткен чылын Ак-Чыраа, Саглы, Солчур, Дус-Дагдан пионерлер следунуң киржикчилери аалдап келген. Чоокта чаа май 5-те Тиилелге хүнүн таварыштыр эки турачы Севең-оол Түлүштүң уйнуктары найысылалдан келгеш, музейни дыка сонуургап көргөннер.

Эки турачы маадырларга тураскаа-дып 11-ги класстың уруглары-биле кады «Тайбыңның ыяжы» деп экспонатты Тиилелге хүнүн таварыштыр кылдывыс. Музейниң база бир көскү демдээ ол болур. Ону улуг-даа, бичии-даа улус дыка чарашсынып, сонуургап айтырып турарлар. Бо чүгле каш-ла чижек-тир, өске-даа хемчеглерни сактып чугаалап болур».

Шынап-ла, музей бо хүнге чедир дыка сайзырап, өзүп турар. Ынчангаш чонумну, ажы-төлдү эрткен төөгүсүке, культура-выска, төөгүнүң тураскаалдарынга амыдыралга хумагалыг, кичээнге ийлиг болурун кыйгырап-дыр мен.

Анфиса ТЮЛЮШ,
хоочун башкы.

Далай адаанда 30 чыл

ӨСКЕН-ТӨРЭЭН ЧУРТ ЫДЫК

1988 чылда Саян-Шушенск ГЭС-тин Тываның девискээринде суг хөөлбээниң зоназын бүрүнү-биле долдурганындан бээр бо 2018 чылда 30 чыл болуп турар. Улуг-Хемниң унунга турган Үрбүн, Чаа-Хөл, Кара-Тал суурларның, Шагаан-Арыг хоорайның, Көк-Чыраа суурнуң девискээрлери суг адаанга барган.

Амгы үеде Саян-Шушенск ГЭС-тин Тываның девискээринде суг хөөлбээниң зоназы чазын болгаш чай эгезинде шалбааланчак девискээр апаар. 312 дөрбелчин километр черге оът-сиген-даа үнмес, кандыг-даа ажыглал чок артып калган.

Үрбүн, Чаа-Хөл, Кара-Тал суурларның хоочун чурттаачыларының өскен-төрээн черлериниң хөөлбек «далай» адаанга барганы оларның сагыш-сеткилинге аар салдарлыг болган. Ону олар шүлүктөрүнө база илередип чоруурлар. «Чаа-Хөлдүң үнү» чечен чогаал бөлгүмүнүң киржикчилериниң шүлүктөрүн бараалгаттывыс.

ЧАА-ХӨЛҮМ

Шыгы-көгү — чымчак хевис,
Чылгы, хою дешкилешкен,
Чашкы шаамның сактыышкыны
Чаптып чыдар Чаа-Хөлүм.

Чодураазы, кызыл-кады
Чокпак, салам салбакталыр.
Аңгы, кастар ужуп келгеш,
Аалзынар Чаа-Хөлүм.

Сайлыг эрик баарынга
Чараш даштыг сайзанактан
Салым-чолум ужукталган,
Сактып кээрим Чаа-Хөлүм.

Самбың-оол СУВАҢ,
хоочун башкы.

ЧУРТУМ КАЙЫЛ?

Ада-өгбөм ыдык чурту Аккыржакка
Адым дуюу шагда-ла бастымастаан.
Шалбаа далай адаандыва кире берген,
Сагыш-сеткил саймааралы
артып калган.

Улуг-Хемниң эриин эзлей чурттап
чораан
Улуг Түлүш, Ховалыглар өдээ кайыл?
Улуг айыыл, кызагдалга таварышкан
Улус-чонум ыы-сызы сырынналды.

Уран холдар кылып калбаан
бойдус байлаа,
Уруг чаштан ойнап өскен
төрээн черлер,
Муңгаралдың, уяралдың
демдээ болду,
Муң-муң чылда эгиттинмес —
оскундурду.

Чырык хүннү эң-не баштай
маңаа көрдүм,
Чылбай сугну эң-не баштай
маңаа иштим,
Чымчак черни эң-не баштай
маңаа бастым —
Шыктыг, көктүг Чаа-Хөл аксы
чуртум кайыл?

1998 ч.

Седип САҢГААЖАП,
Ак-Туруг школазының хоочун
башкызы чораан.

ХАЙЫРАЛЫГ
ӨРГЭЭВИС

Бичиилер-даа, улуглар-даа
Бижик өөренир үе турган.
Аъттар-биле чудук сөөртүп,
Арат чонум школа туткан.

Эмчи, башкы, чогаалчылар,
Эрес-кежээ кадарчылар,
Ажыл-ишчи хөй-ле киж
Аңаа баштай өөрөнгөн.

Эгээртинмес тыва дылдың
Эртемдени Шулуу Сат-даа,
Композитор Базыр-оол-даа
Хоор чонче оортан үнгөн.

Ынчангаштың эрги школа
Ыдык сагыыр сүлдөвис-тир.
Кажан шагда уттуп болбас
Хайыралыг өргээвис-тир.

Меңиш КУВАК,
хоочун башкы.

САГЫЖЫНГА
ЧУРУТТУНМАС

Улуг-Хемниң эриин каастаан
Үрбүн суурум өргүн чону
Кажан шагдан өгбө салгаан
Кайгамчык-ла ишчилер ийин.

Каастап ойган Бурганывыс,
Калбак шыктыг Кара-Бейлер,
Калбак кежиг, Хүрээ кежиг
Кажан шагда уттундурбас.

Хөөлбек сугже Үрбүн суурум,
Хөмө алзып, дүлнү берген.
Хөйүн көргөн кижиг төлү
Хөөнзүрөп артып калган.

Эгээртинмес бойдус байлаан
Эзрем-далай шуглап алган.
Келир өйде салгалдарым
Сеткилинге чуруттунмас.
2008 ч.

Николай ТАНЗЫН,
культураның хоочуну чораан.

КАРА-ТАЛЫМ

Кара-талдар кыдыын дургаар
Каастай үнүп, хээлей берген,
Хүннээрөктөп чайнап чыдар
Чурумалдыг Кара-Талым.

Чоогунда септер санай
Чокпак салам чодураалыг.
Эжим-өөрүм ойнап өскөн
Эргим суурум Кара-Талым.

Калбак хөөлбек адаа кирген
Чараш суурум Кара-Талым
Сагыжымда артып калган —
Чалыы шаамны сагындырар

Динара ДОРЖУ,
библиотекарь.

ЭРГИ ЧАА-ХӨЛ

Хайыразын сөңнеп чораан
Ханы ыдык чоннуң чурту
Далай-хемниң дүвү болган —
Дагыыр чер чок артып калган.

Көвей сүрүг чаптып оъттаар
Хөлбөң ногаан шынаа-шыгы
Чазын көөргө — кургаг хову.
Чайын көөргө — шалбаа «далай».

Куруг суурум орнун орта
Шала часкаар чедип келгеш,
Шайым, чемим үстүн чажып,
Кударалым сөглөй бээр мен.

Өскен-төрээн ынак суурум
Өзүм-баарым болуп арткан.

Ольга ОНДАР.

САКТЫП ЧОРУ

Бүдүн-бүрүн эргим суурлар
Бустурткаштың, өрттеттирген —

Үрбүн, Чаа-Хөл, Кара-Талдың
Үлө-хинчээ ындыг болган.

Көктүг-шыктыг Чаа-Хөлдү
Хөөлбек «далай» шыва берген.
Көске-хөрээм сактып чору,
Хөөкүй чүрээм ыстап чору.
Динара ҮНДҮҮ
культура ажылының хоо

БОДАРААР БЕ?

Артыы-ишти алаактарга
Арбуз, ногаа өстүрүп каап,
Каш-даа аймак улус-чоннар
Кады чурттап чордувус ийин.

Амданныг-ла чимис-каттыг,
Арбын малга сиген шөлдүг,
Кежиин сөңнээр байлак бойдус
Келир шагда бодараар бе?

Зоя МАА
уруглар сад
хоочун башк

ОЙНААН ДЕГ БИС

Чүс-чүс чылда өгбелерниң хини
девискээ

Чүмү-биле хөөлбек «далай»
хөмө алган — хомудан
Чанган куштар чазын келгеш,
черин чоктап эргий,
Чаржалаштыр эткен үнү
качыгдаан дег — кээрген.

Шак ол өйде сагыш-хөңнүм
эрткен үемче ужугу

Чашкы шаамда эжим-өөрүм
сайлыг эрикке сайзана
Хемни өрү сөгү-биле хөмө идип,
эштип, с
Кежээге дээр хыын хандыр
ойнаан дег

Салимаа КАА
пекарня ажилдакч

ЧАШКЫ ШААМНЫҢ
ДЕЛЕГЕЙИ

Ием ышкыш ынак черим
Ис чок чидип, эсти берди.
Хензиг-даа бол, мээң чуртум
Сеткил-чүрээм делегейи.

Ада-өгбө хонаштары
Адагаш чок артып калды.
Сактып чоруур оран-чуртум
Чашкы шаамның делегейи.

Чиде берген дөлгөм шынаа
Чүректерге артып калыр.
Хөөлбек сугже кирген чуртум
Хөөкүй боттуң делегейи.

Буруулугну, буруу чокту
Бурган боду эргир ыйнаан.
Юрий ТУН-ОО
диш эмчизи, бард ыраак

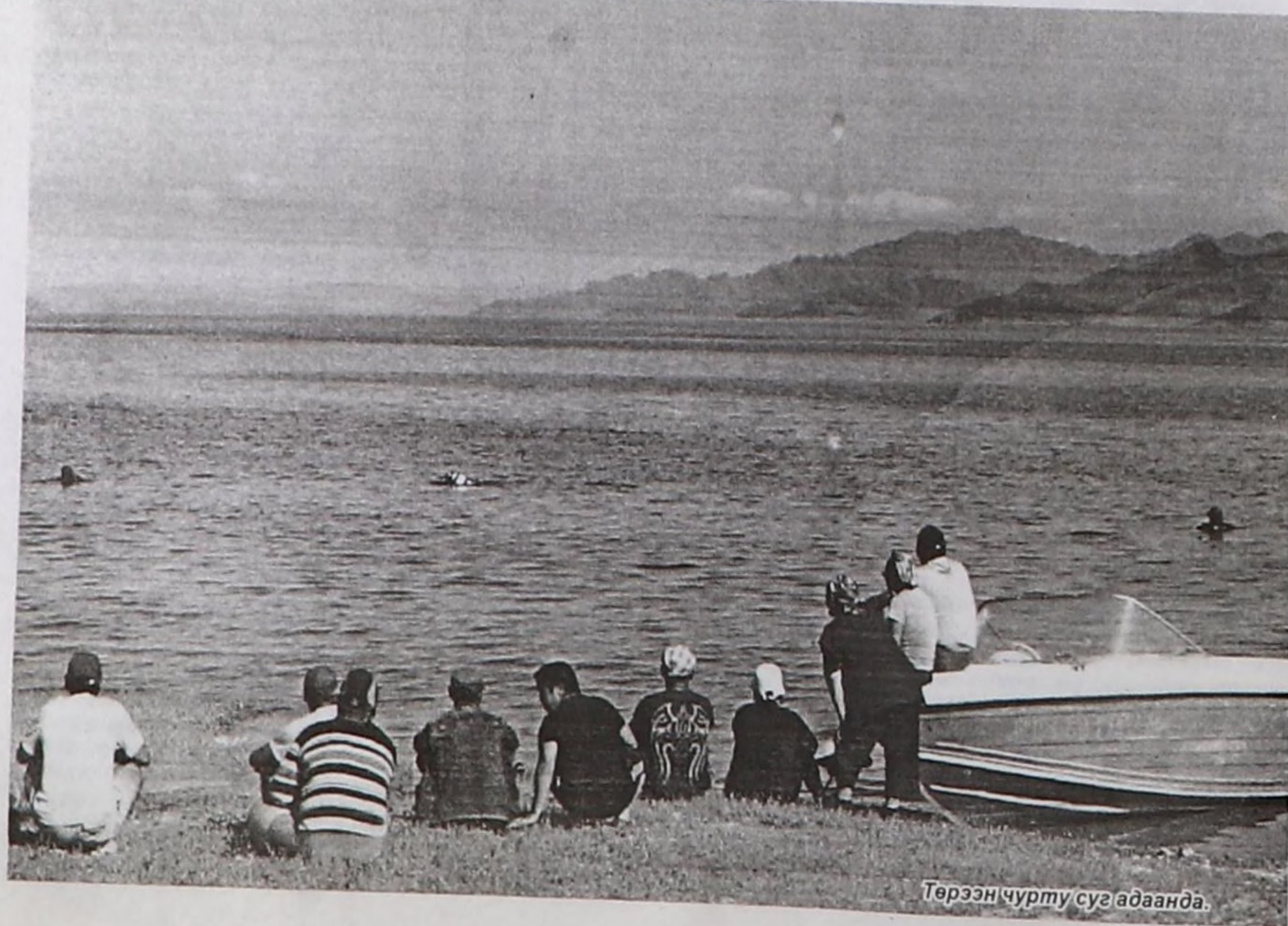
ДЕПШИЛГЕНИҢ
КЭЭРГЕЛ ЧОГУН

Дөө шагдан, көшкүн чоннар үезинде
Төөгүзү салгал дамчаан бурун чери
Шалбаа далай кезээ-мөңгө
эзлей берге
Чараш шынаа куш ушпас оран болга

Хемни дургаар элбекшилдиг
арга-алаа
Кежиин сөңнээр улуг-биче ортулукта
Бүдүн-бүрүн хоорай, суурлар
ис чок читте
Бурган өршээ! Депшилгениң
кээргел чогун

Богган сугга дүлнүп өлгөн амылтылар
Ындын үннүг, чугаа-дылдыг
чүве болга
Ырма сынчыг алгы-кышкы турганнар
боорту

Болчукчу чок эң-не дошкун
шииткел бүткө
Дегут ДЕМЧИ
күш-ажылдың хоочуну

Төрээн чурту суг адаанда.

«ШЫННЫҢ» ПОЧТАЗЫНДАН

Ындыг база болгулаар

ЧАА ТЕХНОЛОГИЯНЫ
АЖЫГЛААНЫВЫС

Чурттап эрткен назы-
нынның хөй кезини көдээ
ажыл-агыйга бараалгадып,
көдээде чурттап чоруур
эрес-шудургу ажил-иш-
чилерниң аразына кады
ажылдап, чурттап келдим.
Мээң амыдыралымга болган
таварылга дугайында сак-
п, силерге сонургадыр-дыр
эргим номчукчулар.

1980 чылдарда Улуг-Хем
районун «УТКА-ның (Улетпуржу
аэропортун) Кызыл Армиязы-
ның 25 чылы» совхозка улуг
жерлерлеп ажилдап тур-
ган. Ол чылын совхозтун
жеринде тарааның дүжүдү,
руку чылдарга бодаарга,
болган, ону үезинде ажаап
дээш, комбайнерлар бол-
со чолаачылар дүнекиниң
шакка чедир ажилдап тур-
ган. Шанда ажил база хай-
шыкынныг. Ында ажилдаан
адамнарның үннери болгаш
аа арыглаар машиналарның
аа дүне-даа, хүндүс-даа
телбес. Чон дыка-ла эрестиг
илдап турган.

Дүжүт ажаалдазы адакта-
нынның кырында келген.
совхозтун Ишти-Хем салбы-
ның Кара-Чыраа хову бри-
гадынның турлааның мурнуу
нде Сыын-Чүрээ дагның
талазында 96 га аңгыста
ыл-тастың дүжүдү шыырак,
аажок, ортаа үезинде хөй
черде бичии чашпан үнген.

Ишти-Хем салбырының эрге-
лекчизи Маадыр-оол Сатович
Хоюгбан, совхозтун улуг агроно-
му Сергей Прудников база мен
бедик дүжүттү магадап көрүп
тур бис. Тарааның үнгени чаагай-
ла! 1 гадан ортумаа-биле 19-20
центнер дүжүттү бээр ужурлуг.

Агрономувус: «Бо шөлдүн
дүжүдүн келир чылдың үрези-
нинге шыгжап алыр-дыр. Ам
дораан ажаап алыр дээрге,
көк чашпан баштары тараага
холужуп, шынарын баксырады
бээр. Ынчангаш кончуг дүрген
тавычалай кескеш, кезек чыткаш
кургай бээрге, дүжүдүн ажаап
алыр-дыр» — деп сүмеледи.
Бис ооң-биле чөлшээрештивис.
Ынчалза-даа берге чүве — үениң
эвээжи. Орай күс, октябрь ай
адакталган. Четтигиптер ирги
бис бе, чаагай дүжүдүвүстү
башкы харга бастырып албас
бис бе деп дадагалзай-даа
бергеш, оран-делегей бистерге
өршээлдиг боорунга чалбарааш,
тавычалай кезип, эки шынарлыг
дүжүттү ажаап алыр деп шиит-
пирлээн бис.

Совхозтун улуг инженери
мээң хүлээлгем — тарааны та-
вычалай кестирер, дүжүт ажаар
комбайннарны шалыпкын бе-
леткээр. Даартазында ийи
комбайнны кончуг дүрген эде
дерзэн бис. Кежээки чем соон-
да комбайнер оолдар шөлче
ажылдап үнүптүлөр. Чаагай
дүжүттүн тавычаларының оор-

галарын көөрге, бедик чаагайы-
даа аажок. Оран-танды биске
дузалашкан-даа ышкаш, агаар-
бойдустун аязы кончуг болган.
Изиг хүн караанга таптыг-ла беш
хонук дургузунда чашпаннарның
бажы кургааш, черже тоглай
бээр билек-ле, тавычаларда
тарааны үш комбайн-биле ажаап
кирер деп турувуста, кудайывыс
баштайгы харын дүжүртдү-ле.
Харның чаары орайтадыр нам-
дап, дээр аязы берген. Даарта-
зында комбайннарны болгаш
тараа сөөртүр машиналарны
шөл кыдыныга тургузуп алгаш,
дүүн чагган хар эрий бээрге,
дүжүттү ажаап кириптер-дир деп
манап турувуста, агаар-бойдус
катап чүдөреп, езулуг-ла улуг
харын чаапкан. Шак-ла ынчаар
чаңгыс хонукту агаар-бойдуска
ойнадып алганывыска хомудап
артып калдывыс.

Сыын-Чүрээ дагның чоок-ка-
вызы Терек-Аксы ынчаар малчын
аалдарның күзү, чааа черлер
чүве. Ылаңгыя күзүн, тараа
ажаап каапкан соонда, хоорзу-
нунга мал оъткаарга, ооң семи-
рип, күш-деңгел кирери аажок.
Ишти-Хем салбырының эргелек-
чизи Маадыр-оол Хоюгбан, хой
бригадазының бригадири сулгар
малчын аалдарны кезип, дүжүдү
ажааттынмаан тараа шөлүнге
мал оъткарбазын чагып-сургап
шаг болдувус. Ам чүгле чылыг
час дүжүп кээрин манаары арт-
кан, бо-ла!

Келир часкы хову ажилда-
рынга белеткенип, машина-
техника септеп турувуста, кыш
эрте берген. Хову-шөлдерде хар
эрип, шончалайлар чечектелип
турда, эрткен күзүн тавычалай
кестирип кааш, дүжүдүн ажаап
ап четтикпээнивис тараавыска
баргаш, ооң чемижин көрдүвүс
— ары дээрге кайгамчыктыг,
шил дег. Ааска дайнаарывыска,
чүгле дазыраар, чүгле кады-ла
кончуг.

Апрель айның ортаа үези.
Час чылыг болгаш, хову ажил-
дары кидин түлүк. Күчүлүг "К-
701", "Т-150" тракторлар черни
андарган, илииртээн, "ДТ-75",
"МТЗ-80" маркалыг тракторлар
чаштырылга кожуглары-биле
үрезин чаштырып кирипкен.

«Ам-на чогуур үези келген
эвеспе» дээш, тавычада тараа
ажаарынга белеткеп алганывыс
ийи комбайнны шөлче үндү-
рүптүвүс. Оларны башкарып
чоруурларның бирээзи Тыва
АССР-ниң алдарлыг механи-
затору Кавай-оол Түлүшевич
Дорху (шолу ады Кавай башкы),
өскези совхозтун мурнакчы ме-
ханизатору Григорий Дадар-оол
(шолу ады Улуг Гриш). «Час-
кы ажаалданың» түңнелинде
совхозтун шаңына 150 тонна
хире арыг кызыл-тасты аппарып
дүжүрдүвүс. Чүгле чаңгыс багай
чүве — кызыл-тас хөлүн эрттир
када бергенинден үрезинге
ажыглаттынмас чорду. Ынчалза-
даа ол кызыл-тас совхозтун 5000
хире хаваннарынга сүүзүнүг
чем болган.

Ынчан бир эскерген чүүлүвүс
— чыттыр кестирип каан сыпта
тараа (казын хар эрээш, кылай-
ты чуп каапканы ындыг ийикпе)

кончуг арыг боор чорду.

«Часкы дүжүт ажаалдазын»
доосканывыс даартазында эр-
тен совхозтун директорунун
кабинетинге хуралдап олурувус-
та, ынчан СЭКП-ниң Улуг-Хем
райкомунун бирги секретары
Кара-оол Андреевич Маспык-
оол телефоннап келген.

Дыңнап олурарывыска:

— «УТКА-ның 25 чылы»
совхозтун тараажылары чаа
технология чогаадып алгаш,
ажылдап турар бе деп барыын
районнарда дарга-бошканалар
менче долгап туруп бердилер.
Черни бир хүн андаргаш, даар-
тазында үрезинни чашкаш, үшкү
хүнде дүжүттү «Сибиряк» деп
комбайнар-биле ажаап ап тура-
рын ийи карактарывыс-биле
көрдүвүс дидирлер. Бистен оран-
чок сайзыраңгай Японияда бе-
зин ындыг технология бар деп
дыңнаваан мен. Чогуум черле чүү
болуп турар чүвөл? — деп, дарга-
выс шыңгызы кончуг айтырды.

Совхозтун директору чүвениң
ужур-чөвүн тайылбырлаарга,
Маспык-оол дарга оожургай
берди. Күрүнеге тараа дужаар
планын совхоз ажыр күүсеткени
чаяан болган. Оон башка биске
шыңгы харысалганы онаар
чыгы турган.

Кызыл биле барыын район-
нар аразында чазалыг оруктан
Кара-Чыраа ховузу адыш иштин-
де дег көстүп чыдар. Ол ховуга
чер андарган, үрезин чаштырган
тракторлар, тараа ажаап турар
комбайннар көргөш, хижилерниң
Маспык-оол даргаже телефон-
нап турганнары ол боор.

Петр НАЙДАН-ООЛ,
көдээ ажил-агыйның
хоочуну.

одарадыр үе келген

НАРЫН ЧИЗЕ

1938—39 чылдарда Бии-Хем кожуун-
н девискээринде аалдарның мал-
рының чизе-даңзызын чоруткан
дээни көөрге, мындыг. Ол үеде
ат чон өнчү-хөреңгини бүрүткөп,
зелээшкинге онза харысалгалыг
ржир турган. Ындыг чизелээшкини
рын чизе деп турган. Чизелээшкини
ат чон байырлалдыг езу-байдалга,
белеткелдиг эрттирип келген.

Мээң маадыралың 6 дугаар арбаны-
амаатызы Маадыр-Ханды кадай-
аал-коданындан эгелээн. Ол чизени
даргазы Байкара Ондум баштаан үш
илерниң киржилге-биле эгелээн.

Чизе эгелээр бүдүүзүндө чизечилерни
рар-чемгерер езулал бар. Бо шай-
кын үезинде мал-маган онча-менди
аан бе, хар-чам кандыг болганыл дээш
даа хөй айтырылганы маңаа чугаала-
урган.

Чизе-санаашкын дооступ чорда, арбан
ы Б. Ондум: «Бо чизеде кирбейн турар
пан аалының чылгызында силерниң
малыңар бар болгай, оларны чизеде
айн турар-дыр силер» — деп айтырыгны
Ханды каадайдан айтырган.

Чакпан аалының чылгызында 4 чылгы
ларны бо чизеде кирибедим. Канчап
та кандыг кыш, хар-чамныг болур
мал-маганның баш саны тудай бээр
ас деп бодааш, магадылап турарым
деп, Допул-Ханды каадай харылаан.

Он алгаш көөрге, ол шагның бөдүүн
ону чизеге мал-маганының баш санын
дип, хөөредир хамаанчок, бар малда-
пир чылдың чизезинге магадылап ту-
шагның кижилериниң хоойлу-дүрүмү

сагырын, бедик мөзү-шынарын көргүзүп
турар-дыр.

Амгы үеде чамдык хамаатыларның
талазындан турамык, чазый, коррупция-
га хөөнүрөк, меге медээ берип тургаш,
күрүнеден акша-саазын алыксаар хөөнүг
кижилер база бар. Тодаргай чижек, Каа-Хем
кожуунда бо хүннерде ында иви мал чок
хиреде-ле, 10-15 чылдар дургузунда ивилик
бис деп меге медээни берип келген.

Мындыг меге медээлерниң үнүп турар
дөзү чүдөл? Ооң кол чылдагааны кожууннун
удуртупгазының иви мал дугайында билг
чогунда. Ол удуртукчулар ивини аал малда-
рынга дөмейлеп, сизген чиир мал деп бодап
турар хире. Иви колдуунда сизген чивес мал.
Ол чүгле далай үнүжүнге хамааржыр шулуң
дээр оът чиир мал. Дерзиг-Аксында бир
«ивижиниң» отчедунда бо он чыл дургузунда
чыл санында 47-50 баш иви санаттынып ту-
рар. Ол отчет хүлээп ап турар специалистер
канчап ону эскербес боор чүвөл, өлбөс-даа,
өспөс-даа, чыл санында 47-50 баш иви бар
болуп-турар?

Ивиниң туду санаашкынын кажан-даа,
чылдың кайы-даа үезинде чизелеп санап
болур. Санаашкын үезинде ивиниң конда-
лай кырында дүгүн чидиг хачы-биле кыргый
кааптар. Ол частырыг чок санаашкын. Ындыг
санаашкынны Тожунун ивижилеринге чору-
дар болза деп саналдаар мен.

Каа-Хемниң «ивижилери» ивиливис
Тожуда деп турары канчап-даа таарышпас.
Каа-Хемниң «ивижилериниң» ивизин Тожунун
ивижилери чүге кадарар, ажаар апарган
чүвөл? Кымнар, кайы тайгаларда Каа-
Хемниң «ивилерин» кадарып турар чүвөл?
Мону тодарадыр үези келген.

Алдын-оол МОНГУШ.

Каа-Хем кожуун, Дерзиг-Аксы суур.

• 50 чылдар үезинде

ШИЛ ИШТИНДЕ ЧАГАА

1956 чылда Хову-Аксынга
«Тывакобальт» комбинатының
тудуун эгелээн. Ол тудугга мээң
даайларым Аратына Долаан,
Чытпаа Долаан, Бумба Долаан,
Дивии Долаан олар ажилдап
чораан. Авамның кады төрзөн
акылары база дуңмазы тудугну
эгелээнер.

1970 чылдарның эгезинде Бая
Кыргыс, Мерген Баджык, Иван Лан-
зы дээш оон-даа өске төрелдерим
комбинаттын тудуунга алдар-атка че-
дир ажилдааннар. Даайларым кызып
тургаш, дыка чараш хоорайжыгашты
тудуп каарга, 1990 чылдарда буурап
дүжүп калды. Ол кончуг хомудан-
чыг болган. Ол-даа канчаар, эрткен
чүвени сайгарбайн, бурунгаар көрүш-
биле чурттаар бис.

2018 чылдың февраль айда ээн
кагдырган комбинаттын гаражында
демирлерин суурнуң чурттакчы-
лары адырып алыр дээш, от салып
турганнар. Түңнелинде гараж турган
черлер өрттенген. Хову-Аксының
өртке удур ажилдакчылары өрттү
өжүргөн соонда, аксын дуглап каан
шил тып алганнар. Шилдин иштинде
саазын бар болган. Саазынны уштуп
алгаш көөрге, чагаа бижээш суп каан
чораан.

1972 чылда Бая Кыргыс, Мер-
ген Баджык, Иван Ланзы болгаш

оон-даа өскелер комбинаттын
гаражын тудуп тур бис» деп чагаа
бижээш, шил иштинге суккаш, чажы-
рып каан болган. Та кандыг сорулга-
лыг арттырып каан чагаа чүве. Айты-
рыптар дээрге хөөкүйлер шагда-ла
бурганнай берген. Комбинаттын
бир-ле юбилейинге арттырып кааны
чадавас. 21 вектин аныак-өскенинге
чагаазын шыгжамырдан ужулгаш,
номчуп бээр сорулгалыг-даа турган
чадавас. Бир эвес комбинат дүшпейн,
улаштыр ажилдап турган болза, 2016
чылда 50 чыл оюн демдеглээр тур-
ган. Ол чагаа Хову-Аксының өртке
удур ажил чорудар ажилчынарында
дээрзин Хову-Аксы суурнуң чуртта-
чызы Бая даайымның оглу Николай
чугаалап бээрге бижидим.

Сергей ОЮН.

Бай-Хаак суур.

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

ТЫВАНЫҢ В.КӨК-ОЛ АТТЫГ НАЦИОНАЛ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

13 июня в 19:00

Заккрытие 82-го
театрального сезона

Н. СЕРЕНОТ
ӨШПЭЭН
ЫНАКШЫЛ

Питературно-музыкальная драма

Реконструкция постановки: Алексей Ооржак, худ. арт. Р.П. Нангуш.
Режиссер — Алексей Ооржак, худ. арт. Р.П. Нангуш.
Художник — Нангун Шалык, худ. арт. Р.П. Нангуш.
Музыкальное оформление — Алена Ооржак.
Хореограф — Жанна Намчынов.
Певцы по вокалу — Луиза Морталова.

12+

тел: 2-11-41

заккрытие 82-го театрального сезона

Праздничный концерт

14 июня в 19:00

Өртемчей ол - театр-дыр,
Өргүн чону - актерлар-дыр

Весь мир - театр,
И люди в нем - актёры

12+

тел: 2-11-41

15 июня
в 17:00

ПРЕМЬЕРА

АЛ-КЫЗЫЛ ПАРУСА

Музыкальный спектакль

Режиссер-постановщик — Алексей Ооржак, Заслуженный артист
Народный артист Тывы, Почетный работник культуры Монголии
Режиссер — Софья Ооржак
Художник-постановщик — Нангун Шалык, Народный художник
Композитор — Альберт Хомушук, Заслуженный деятель искусств
Художник по гриму — Людмила Волошина, Заслуженный работник
Художник по костюмам — Кумачана Шонин
Художник-технолог — Алдын Монгуш
Почетный работник культуры Монголии
Хореограф — Жанна Намчынов-оол
Певцы по вокалу — Дуня Монгуш
Перевод пьесы на тувинский язык и стихи — Эрик Донган

12+

ХАМААТЫЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛЫР ДУГАЙЫНДА

Россия Федерациязының Истелге комитетинин Тыва Республикада истелге эргелелин удуртукчузу Потанов Андрей Евгеньевич Каа-Хем кожуунун Сарыг-Сеп суурунун Енисейская кудумчунун 182 дугаарлыг бажынгына 2018 чылдың июнь 08-тин хүнүндө 09 шак 00 минутадан 11 шак 00 минутага чедир хамаатыларны хүлээп алып.

СПАРТАКИАДАЖЕ ЧАЛАП ТУР БИС!

2018 чылдың июнь 15-те 10.00 шакта "Советтик Тываның 5 чылы" стадионунга Тыва Республиканың пенсионерлеринин Спартакиадазы болуп эртер. Аңаа чадаг чарыш, шыдыраа, эштири, дартс, ок-биле адавы, стол теннизи дээш спорттун оон-даа өске хевирлеринге маргылдаалар болуп. Спартакиадага Тываның кожууннарындан эң-не шылгараңгай командалар киржир.

Шупту күзелдиг аарыкчыларны
Спартакиададың киржикчилерин деткиир-
биле спортчу мөөрейже чалап тур бис!

ИЗВЕЩЕНИЕ

Администрация Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва сообщает о возможности предоставления в соответствии со Земельного кодекса РФ земельного участка в аренду на 20 лет земель населенных пунктов, расположенного по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Степная, д. 32, с кадастровым номером 17:14:010102 общей площадью 1111 кв. м., разрешенное использование — индивидуального жилищного строительства.

Лицам, заинтересованным в предоставлении данного участка в течение тридцати дней со дня опубликования и размещения объявления подать письменное заявление по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Степная, д. 32, отдел по земельным и имущественным отношениям администрации Чаа-Хольского кожууна, тел 8 (394) 43-2-12-18.

АВТОГРУЗОПЕРЕВОЗКИ
на «КамАЗе», Гравий, Песок, Глина, Отсев, Щебень, Уголь.
ОГРН 314171924100018
Тел. 8-923-266-18-88

АВТОГРУЗОПЕРЕВОЗКИ:
«ГАЗель-Некст», (термобудка, 2т.) по городу и за Саяны, Грузчики.
Тел. 8-905920-2290 Андрей

АВТОГРУЗОПЕРЕВОЗКИ:
«Хино» (3 т., будка) по городу и за пределы. Есть грузчики.
Тел. 8-923-263-3618, 8-983-593-4967

АВТОГРУЗОПЕРЕВОЗКИ:
4,8 т., 25 куб.м. Межгород, 1,5 т. по городу Плотников С.В. Тел. 8-923-265-9802, 8-983-368-5054

Бригада «Авырал». СТРОИМ ДОМА, БАНИ, гаражи, евро-ремонт, гипсокартон, панели, ламинат, заливаем фундаменты. Качественно, в срок. Оплата по договоренности.
Тел. 8-929-315-5748, 8-905-920-5748

БУРЕНИЕ СКВАЖИН на воду
ОГРН 316171900058300 Работаем круглый год 8-913-356-7502 Кредитование через АО ОТП Банк, АО «АльфаБанк»

БУРИМ СКВАЖИНЫ на воду. Выезд в районы.
Т. 8-923-549-70-20
ОГРН 311171925600012

Вавилин ээпээнде 12 соток чер садып турар, 180 муң рубльга. Харылзажыр тел. 8-923-268-8225, 8(39422)2-85-56

ГРУЗОПЕРЕВОЗКИ: легковой фургон от 300 р., грузовой от 500 р. — ПЕРЕЕЗДЫ, ГРУЗЧИКИ, длина борта до 5 метров.
Тел. 8-923-264-0440

ГРУЗОПЕРЕВОЗКИ: по городу и районам. Грузчики.
Тел. 8-929-316-4271

КУПЛЮ ЯПОНСКОЕ АВТО в любом состоянии, после ДТП, проблемные, неисправные.

правные.
Viber, Whatsapp 8-913-445-3999

КХН Кызылдың чер өрүмнээр компаниязы КУДУКТАРНЫ КАЗЫП КЫЛЫП ТУРАТ. Кожууннарже үнүп турар.
Тел. 8-923-266-6104, 8-913-347-0005
ОГРН 311171925600012

Кызыл хоорайда Дружба 55-те дыштанып хонар Хостел ажилдап турар. Иштинде телевизор болгаш амгы үеңиң чымчак оруннары бар. Паспорттук болур. Чаңгыс оруннун өртээ — 400 рубль. Харылзажыр телефону 8-923-262-6180.

Набираю группу монгольского языка. Тел. 8-923-543-9383

СВАДЕБНЫЕ ПЛАТЬЯ. Ул. Полевая, 6. Тел. 8-923-552-3932

ПАМЯТНИКИ мрамор, гранит, гравировка портретов,

фотокерамика, установка. Правый берег, пер. Саянский, 23.
Тел. 8-913-359-9494, 8-923-380-9494

ПИЛОМАТЕРИАЛ, брус, капиталка, доска, заборная, прожилыны. Доставка. Кредит Русфинанс Банк
Тел. 8-923-383-1575 ОГРН 307246831700175

ПИЛОМАТЕРИАЛ В АССОРТИМЕНТЕ комплектация на дома, бани, гаражи (стены наружные и внутренние, лаги, пол, потолок, крыша): по индивидуальным размерам. Доставка в город бесплатно. Адрес: Каа-Хемский р-н, с. Дерзиг-Аксы.
Тел. 8-960-778-9624, 8-923-375-9926.

ПРОДАМ самоблагодустроенный теплый бревенчатый дом в бл. Каа-Хеме г. Кызыл. Имеется времянка 3х6 жилая теплая, ухоженная, баня, огород, сарай, угольник, вода в доме. Все в собственности. Стоимость... Торг. Без по-

средников. Тел. 8-913-353-3166

Малчыннар турлагларынга СУГ КУДУКТАРЫН өрүмнөп казып турар.
Тел: 8(39422) 5-10-30, 8913-444-44-05

Бетон, тууйбу, пиломатериалдар, цептик дээрбектери, ФБС блоки, коопшлар садып турар. Телефон: 83942240572, 89232619924.

Хуу чуртталга бажыны тудуп алырынга **ЧЕР УЧАСТОКТАРЫН** садып турар.
Тел: 8(39422) 5-00-52, 8923-669-1190

ХОЙ ДҮГҮН улуг өртөккө хүлээп ап турар Мира 13. ГОРПО База РПС чанында 9 дугаарлыг газельдин сөөлгү доктаамы.
Тел. 8-923-540-5491

ЧЫЛГЫНЫҢ ХЫЛЫН (чел, кудуруктары) эки өртөккө садып ап турар бис.
Тел: 8-913-343-6677.

Чоокку Каа-Хем Университетке кудумчузунда улус девискээрлиг огородтук **БАЖЫН САДЫП** тур мө.
Тел: 8-923-014-8

КУШ ЧОК ДЕ САНААР

Пий-Хем кожуунун ортумаак школазын 20 да дооскан Милана Ю. ООРЖАКТЫҢ адынга кан 17 СБ 0000185 дугаарлыг аттестаттын читкенин даалааш, ону күш санаар.

КУПЛЮ АВТО

по выгодной цене
Тел. 8-923-385-7

солуннуң сайтызы: //shyn.ru

электроннуң почтазы: shyntuva@mail.ru shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражы: 10905 экз. Үндүрүлгениң тиражы: 3

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.

Кол редактор
А.С. ШОЮН

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100, каб. 29-32

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор А.С. Шююн — 2-01-35.
Кол редакторнун оралакчызы Д.С. Монгуш — 2-17-91.
Секретарь В.М. Чактар — 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69.
Бухгалтерия, реклама, чарлал килдизи (Н.Б.Б. Оюн, С.С. Кужугет, А.А. Лагзы) — 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Нинител-политиктиг (редактору Ш.М. Суван, корр. А.А. Ондар).
Экономика, улутпур болгаш кедээ ажил-агый (редактору А.Н. Соян).
Социал айтырыглар (редактору Н.С. Эрзеп, корр. Ш.Н. Ховалыг) — 2-17-94.
Култура, чогаал, медээлер база спорт (редактору Э.Н. Кол, корр. А.Д.Б. Түлүш).
Очулга (очулдурукчу А.К. Ооржак).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак.
Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык.

Расч. счет № 40603810900004000277
Корр. счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465
КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың декабрь 3-те бүртүккөн. Херечилелдин дугаары — ПИ № ТУ17-00068.

Солунну «Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко, 1). Солунда парлаттынган материалдарны торларының бодалдары редакцияның туружудушпейн барып болур. Айыттыганы саннары өске-даа фактылары, дыңдагылары дээш айт боттары харыллаар.

Чапыдылга индекс: хуу кижилерге — 11530, организацияларга — 31730. Солун неделяда үш катал үнөр. Хемчээли 2 парлаар ама. Номери парлагачке дужааганы: график өзүгээр — 21.00, херек кырында — 18.00. Солун калбейн барганда, 3-14-94 телефоны дээр.